

УДК 346.93

Н. Іванюта,кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського,
цивільного та трудового права економіко-правового факультету
Маріупольського державного університету

ТЕОРЕТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЙ ТА СИСТЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Українське законодавство, зокрема в галузі вирішення господарських спорів, потребує значних змін із метою приведення в повну відповідність до міжнародних стандартів щодо регулювання відповідних суспільних відносин. В умовах цього виникла тенденція безперервного зростання, зміни та належного впорядкування нормативно-правових актів як панацея збільшення ефективності правового регулювання. У такий ситуації відсутність комплексного підходу викликає побоювання щодо якості певних результатів. Адже суттєва зміна правового світогляду логічно може спричинити трансформацію основних компонентів та їх зв'язків у самій галузі права.

Дійсно, ефективність у досягненні мети та виконанні завдань ГПП може бути й повинна бути визначена комплексністю та цілісністю еволюції не тільки прикладного змісту, але й загальнотеоретичного альянсу всіх її основних правових компонентів.

Суспільні відносини, які є об'єктами ГПП, визначають структуру права, а функції обумовлюють систему. Ці компоненти взаємноінтегровані, тому від необхідного рівня їх внутрішньо-зовнішніх зв'язків залежить досягнення певних завдань, які стоять перед відповідною галуззю.

Окремі аспекти функцій та системи права були досліджені такими вченими, як О.Є. Сухарев [1], С.С. Алексеев [2], О.І. Абрамов [3], В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос [4] та іншими. Проте комплексне дослідження взаємодії функцій та системи господарського процесуального

права не було предметом окремих наукових досліджень, що, власне, зумовлює актуальність та вибір теми статті.

Метою дослідження є здійснення теоретико-функціонального аналізу функцій та системи господарського процесуального права.

Вчені-правознавці в межах дослідження найбільш суттєвих рис чи ознак галузі права звертають увагу на функціональність і субстанціональність в їх поєднанні [5]. Функціональними якостями самостійної галузі права визнають державно-вольовий характер, нормативність і властивість офіційно-владного регулятора суспільних відносин, загально-правові принципи й функції. Субстанціональність галузі права відображають загальні специфічні властивості норм та інститутів галузі права, які у свою чергу нерозривно пов'язані з функціональними якостями [6, с. 145].

У межах цього питання С.С. Алексеев зауважує, що галузі права відрізняються саме тим, що для них характерно юридично своєрідне регулювання з точки зору самої їхньої природи, що галузі права – це не просто зони юридичного регулювання, не штучно скомпоновані сукупності норм «із предмета», а реально існуючі та юридично своєрідні підрозділи в самому юридичному змісті права [7, с. 250].

Дійсно, юридична індивідуальність галузі головним чином виражається в особливому юридичному режимі, який розкривається через особливість предмета, методу правового регулювання, функцій, принципів та системи.

Таким чином, функції й система галузі права, зокрема господарського процесуального права (далі – ГПП), є необхідними її характеристики в діалектичній єдності й взаємозалежності.

Позиція Л. Берталанфі, який розглядав систему як комплекс взаємодіючих елементів досі є основою різноманіття існуючих понять «системи». Традиційно під системою у філософії розумілася сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою й утворюють певну цілісність, єдність [8, с. 427]. Для сучасних досліджень теорії систем характерний більш широкий підхід. Системність визначається атрибутивною властивістю матерії, і вже всяка сукупність називається системою. Наприклад, у філософському енциклопедичному словнику система визначається як об'єднання деякого розмаїття в єдине й чітко розчленоване ціле, елементи якого у відношенні до цілого та інших частин займають відповідні їм місця [9, с. 415].

У юридичній літературі поширена думка, що система права – це обумовлена економічним і соціальним устроєм структура права, що виражає внутрішню узгодженість і єдність юридичних норм, а також їх поділ на відповідні галузі та інститути [10, с. 192–194]. Для з'ясування характеристики системи ГПП необхідно акцентувати на відсутності довільного шляху її складання й прямиї залежності від системи суспільних відносин, які є об'єктом ГПП. Тобто система ГПП є явищем об'єктивного характеру.

Відповідна залежність від суспільних відносин, які є об'єктом ГПП, притаманна й функціям права.

Функція права в її класичному розумінні являє собою єдність двох моментів: а) ролі (призначення) права в суспільстві; б) основних напрямів його впливу на суспільні відносини [11, с. 150]. Однак із таким розумінням функцій погоджуються не всі автори, що подали породжує певні виражені розбіжності. Так, С.А. Іванов визначає функції права як напрями правового впливу не стільки на суспільні відносини, а на волю, поведінку людей [12, с. 48–54]. Деякі вчених під

функціями права розуміють передусім напрями правового впливу на суспільні відносини [2, с. 91]. Інші дослідники заперечують визначення функцій права як напрямів правового впливу на суспільні відносини на тій підставі, що судження про напрями впливу права без вказівки конкретних об'єктів і результатів такого впливу виявляються неможливими для перевірки, носять багато в чому умоглядний характер [13, с. 13].

Безумовно, різноманіття визначень поняття функцій права не вичерпують собою змісту цього поняття. Однак у межах цього дослідження важливим є одноманітне розуміння прямого взаємозв'язку вирішення завдання ГПП через реалізацію її функцій.

У процесі функціонування ГПП відбувається постійна взаємодія цілей, завдань і функцій права, здійснюється їхнє взаємне корегування, що обумовлено тісним взаємозв'язком зазначених явищ [3]. У підсумку здійснюється вплив на такі вторинні структурні утворення, як процесуальні норми, які з врахуванням свого об'єктивного відокремлення об'єднанні саме за функціональним призначенням.

За цими критерієм поділяють норми ГПП на первинні, похідні та спеціальні [4, с. 55]. До первинних норм господарського процесуального права належать норми, які мають найбільш загальний характер та відрізняються більш високим ступенем абстрагування. Серед них виділяються норми-начала, норми-принципи (наприклад, ст. ст. 4-2, 4-3, 4-4 Господарського процесуального кодексу України), визначально-установчі норми (наприклад, ст. ст. 1, 43-1, 49 Господарського процесуального кодексу України), норми-дефініції (наприклад, ст. ст. 21, 32 Господарського процесуального кодексу України). До похідних норм господарського процесуального права належать регулятивні (наприклад, ст. ст. 22, 25, 38, 54 Господарського процесуального кодексу України) та охоронні норми (наприклад, ст. ст. 43-5, 43-9, Господарського процесуального кодексу України). До спеціальних норм господарського процесуального права належать норми-пре-

зумпції, норми-фікції, оперативні та колізійні норми.

Безумовно, під час аналізу форми взаємодії та взаємовпливу функцій і системи ГПП можна застосовувати декілька підходів.

Наприклад, дескриптивний підхід обґрунтовує появу функцій через осмислення самої системи [14]. При цьому цей підхід ґрунтується на визнанні того, що системність властива дійсності, що навколишній світ являє собою деяку сукупність систем, загальну систему систем, що кожна система принципово пізнавана, що всередині системи існує не випадковий зв'язок між її елементами, структурою та функціями, які ця система виконує.

В основі конструктивного підходу знаходиться принцип первинності функцій, відповідно до яких здійснюється побудова відповідної системи та структури. Виходячи із цього формування системи, ГПП може здійснюватися за такою послідовністю:

- окреслення та визначення мети, яку повинна виконувати система ГПП. Так, метою є регулювання здійснення господарського судочинства на засадах справедливості;

- визначення функцій, які спроможні забезпечити досягнення такої мети. Так, основними функціями ГПП є регулятивна, охоронна, виховна, превентивна тощо;

- побудова системи та структури ГПП, яка у свою чергу зумовлює реалізацію сукупності функцій. Так, система ГПП декомпонується на процесуальні норми, правові інститути, предметні об'єднання правових інститутів [15, с. 424]. Сама система ГПП умовно поділяється на дві частини: загальну й особливу [16, с. 40].

Таким чином, саме функції ГПП визначають найбільш суттєві напрями й сторони правового регулювання. При цьому основні функції ГПП (регулятивна, охоронна) відіграють орієнтовно-адресну роль для самої системи й зумовлюють існування її структурних елементів. У свою чергу розширення функціональних можливостей системи ГПП та під-

вищення її ефективності забезпечують додаткові функції ГПП (функція стимулювання, моніторингу).

З врахуванням вищезазначеного можна прослідити особливий сутнісний прояв функцій у забезпеченні реально існуючих зв'язків між різними явищами, зокрема між суспільними відносинами, які є об'єктом ГПП, та її системою.

Подібні погляди до розуміння сутності функцій було висловлено різними авторами. Так, В.А. Кирич [17, с. 31] та Т.Н. Радько [18, с. 206] зазначали, що функції різних галузей права відіграють значну роль під час їх розмежування, яке проводиться не тільки й не стільки з урахуванням функцій окремих правових норм та інститутів, скільки на основі їх функціональних зв'язків, які об'єднують цю сукупність норм в єдине ціле, у систему.

Фактично подовжуючи цю думку, О.Є. Сухарев під функціями права пропонував розуміти основні регулятивно-організаційні зв'язки між системою права й системою суспільних відносин, які встановлюються за допомогою дії права та дозволяють враховувати залежність можливостей, цілей і результатів правового впливу від властивостей його об'єкта, суспільних відносин і техніко-юридичних особливостей самого права [1, с. 5]. Узагальнене формулювання зазначеної позиції надав О.І. Абрамов, визначивши, що саме відносини, зв'язок, залежність є базовими, визначальними елементами функції [3].

Таким чином, погоджуючись із таким підходом, зазначимо, що невід'ємною частиною функціональної організації ГПП є система та основи функцій, зв'язки та відносини між ними.

При цьому функції та система ГПП завжди мають між собою діалектичні зв'язки, які за своїми характеристиками зумовлюють одночасний вплив цих компонентів один на одного. Проте, безумовно, функції ГПП є первинними в цих зв'язках із врахуванням їх об'єктивності та гнучкості в умовах трансформації суспільних відносин. Така орієнтовна роль функцій ГПП дозволяє говорити про іс-

нування певної субординації між ними та системою права.

Ключові слова: функція, система, господарське процесуальне право, мета, суспільні відносини.

У статті розглянуті окремі теоретичні питання функцій та системи господарського процесуального права як основних компонентів її індивідуалізації. На підставі теоретико-функціонального аналізу положень теорії права, господарського процесуального права та філософсько-системного трактування розглянуто визначення «функції» та «системи» права, визначено особливості їх діалектичного зв'язку.

В статье рассмотрены отдельные теоретические вопросы функций и системы хозяйственного процессуального права как основных компонентов его индивидуализации. На основании теоретико-функционального анализа положений теории права, хозяйственного процессуального права и философско-системного подхода рассмотрены определения «функции» и «системы» права, определены особенности их диалектической связи.

The article deals with some theoretical issues of economic functions and procedural law as essential components of individualization. Based on the theoretical-functional analysis of the theory of law, procedural law and economic philosophy-systematic interpretation deals with the definition of “function” and “system” right, identified feature of the dialectical relation.

Література

1. Сухарев А.Е. Система функций советского трудового права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А.Е. Сухарев. – М., 1987. – 18 с.
 2. Алексеев С.С. Проблемы теории права : в 2-х т. / С.С. Алексеев. – Свердловск : Наука, 1972– . Т.1. – 1972. – 396 с.
 3. Абрамов А.И. Понятие функции права / А.И. Абрамов // Журнал российского права. – 2006. – [Электронный ресурс]. –

Режим доступа : http://www.juristlib.ru/book_3147.html.

4. Чернадчук В.Д. Господарське процесуальне право : [підручник] / В.Д. Чернадчук, В.В. Сухонос, В.П. Нагребельний, Д.М. Лук'янець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 378 с.

5. Байтин М.И. Метод регулювання в системі права: види і структура / М.И. Байтин, Д.Е. Петров // Журнал російського права, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.juristlib.ru/book_3146.html.

6. Головистикова А.Н. Проблемы теории государства и права : [учебник] / А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев. – М. : ЭКСМО, 2005. – 649 с.

7. Алексеев С.С. Право: опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.

8. Философский словарь. – М., 1986. – 42 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://enc-dic.com/philosophy/Sistema-2148>.

9. Философский энциклопедический словарь. – М. : Инфра-М, 1998. – 576 с.

10. Алексеев С.С. Общая теория права / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 361 с.

11. Лившиц Р.З. Теория права / Р.З. Лившиц. – М. : БЕК, 2001. – 224 с.

12. Иванов С.А. Функции советского трудового права / С.А. Иванов // Советское государство и право. – 1976. – № 12. – С. 48–54.

13. Пугинский Б.И. Функции гражданско-правовых средств / Б.И. Пугинский // Вестник МГУ. Серия 11. – 1980. – № 1. – С. 13

14. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ : [учебное пособие] / Ю.П. Сурмин. – К. : Межрегиональная академия управления персоналом, 2003. – 363 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://victor-safronov.narod.ru/systems-analysis/lectures/surmin/07.html>.

15. Ніколенко Л.М. Перегляд судових актів у господарському судочинстві : [монографія] / Л.М. Ніколенко. – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – 491 с.

16. Ніколенко Л.М. Господарське процесуальне право України : [підручник] / Л.М. Ніколенко. – О. : Фенікс, 2011. – 512 с.

17. Кирич В.А. Функциональные связи правовых норм / В.А. Кирич // Советское государство и право. – 1972. – № 5. – С. 31–39.

18. Радько Т.Н. Функции советских правовых норм. Нормы советского права. Проблемы теории / Т.Н. Радько, М.И. Байтин, В.К. Бабаев. – Саратов, 1987. – 306 с.

